

GÖÇ HİKAYELERİ

KÜNYE

GÖÇ HİKÂYELERİ

GÖÇ-DER

GÖÇ HİKÂYELERİ PROJE EKİBİ

Proje Koordinatörü: İlhan Bal
Proje Danışmanı: Bahar Öcal Düzgören
Görüşmeciler: Namık Kemal Dinç
Melek Toptaş Kömürcü
Ayhan Işık
Serhat Bozkurt
Kayıt çözümü: Abdullah Arı
Kamera çekimi: Mirza Korkmaz
Teknik sorumlu: Burhan Aslan

İçindekiler

Önsöz

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç; biçim ve nedenler konusunda sürekli bir değişim ve farklılaşmayı yaşasa da, insanlığın en ciddi ve çözüm bekleyen problemlerinden biri olmaya devam ediyor. Başta sadece daha güvenli yaşayabilmek amacı ve doğal nedenler yüzünden yer değiştirmek zorunda kalan insanlar, zamanla yoksulluk, çatışma ve savaş gibi doğal olmayan nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kaldılar. İnsanlar artık çoğu zaman daha iyi yaşamak için değil, ölmek için göç ediyordu. Bu toprakların baştan beri tanıklık ettiği bu trajedi, günümüzde birçok farklı nedenden dolayı hala devam etmektedir.

Ülkemizin sadece son yüzyıllık tarihine baktığımızda bu trajedinin boyutları ve devlet yönetenlerinin göçertme konusundaki tecrübesine tanık oluyoruz. Özellikle Osmanlı imparatorluğunun son demeri olan 1915'den günümüze kadar, bu topraklarda yaşayan Ermeni, Rum ve Kürt halkına karşı, gerek uluslar arası ilişki ve çelişkiler, gerekse de iç çelişkilerden kaynaklı hep bir tehcir politikası uygulandı. Bu politikanın sonuçları ve bedeli halklar açısından çok ağır oldu. Kısa vadede etkili olsa da, uzun vadede göçertme politikanın ne kadar başarılı ve etkili olduğu tartışmaya açıktır. Günümüzde bile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uluslar arası ilişkilerde zorlanmasına neden olan geçmişi ile yüzleşmemesidir. Er ya da geç bu ülke bu gerçeğe yüzleşmek zorunda kalacaktır.

Türkiye'nin demokratikleşmesi, çoğulcu ve barışçıl bir sosyal yapı oluşturabilmesi sorununu, Kürt Sorunundan bağımsız düşünmek gerçekçi değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin sorunu görmezden geliş, Kürtlerin varlığını yok sayma çabası, Kürtlerle Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri zedelemiş ve zaman, zaman da çatışma ve isyan boyutuna varan sosyal hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çatışma, gerilim ve isyan boyutlarına varan sosyal hareketler döneminde, kamu yönetiminin uyguladığı politikalar, zorunlu iskân, güvenlik gerekçesi ile özellikle köy ve mezra gibi yerleşim alanlarının boşaltılması, Kürtlerin yaşadıkları yerleşim alanlarını terk edip yeni yerleşim alanlarına göç etmesine yol açmıştır.

Göç kamuoyunun, basın ve resmi kurumların yabancı olmadığı bir konu olsa da, konuya bakış açısının daha çok resmi görüşe göre şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Neredeyse tüm kötülüklerin kaynağı olarak afişe edilen ve polisiye tedbirlerle denetime alınmak istenen bu insanların, hangi koşul ve şartlar altında göç etmek zorunda kaldığını, göç esnasında ve göçten sonra gelip yerleşmeye çalıştıkları kentler de nelerle karşılaştıklarını bilmeden suçlamak, kolaycı bir yaklaşımdan başka bir şey değildir.

Göç mağdurlarının yüzde sekseni isteyerek köylerini, topraklarını ve evlerini bırakıp yabancı oldukları bir kültür ve kente yaşamaya gelmediler, böyle bir tercih yapma hakları bile olmadı, tek tercihleri yaşamak ve hayatlarını sürdürmek için köyden çıkmaktı. Her çıkan da ora da kendinden bir parça bırakmak zorunda kaldı. Kimisi eşini, kimisi kardeşini, kimisi çocuğunu ve hepside bin yılın baba yadigârı olan topraklarını... Eksik geldiler bu kente. Travmalarıyla, yoksulluklarıyla, güvensizlikleriyle, yapancılıklarıyla, öfkeleriyle, kimsesizlikleriyle ve kimliksizlikleri ile geldiler... Geldiklerinde onları gülen yüzlerle karşılayan olmadı, yerin ve aşın var mı diye soran olmadı. Kuşkuyla karşılandılar, ev bulamadılar iş bulamadılar gecekondular ve çadırlarda yaşamak zorunda kaldılar... Tüm bunları bilmeden ve görmeden, her kap-kaç, hırsızlık, tinercilik, işportacılık, çocuk işçiliği, kadın cinayeti vb olaylar yaşandığını da bu insanları suçlamak ve yargılamak gerçeği görmemektir ve haksızlıktır.

Elinizdeki kitap 1984-1999 yılları arasındaki dönemde Kürt böl-

gesinde yaşanan “Düşük Yoğunluklu Savaş” süresince zorunlu göçe maruz kalmış insanların öykülerinden oluşuyor. Bugüne kadar göç olgusuna ilişkin birçok çeşitli araştırma, rapor, kitap ve belgesel çalışmaları yürüttü. Elinizdeki kitap sözlü tarih yöntemi ile Kürt göçünü işleyen ilk kitap olmasından dolayı oldukça önemli. Ülkemizin son yirmi yıllık yakın tarihinin trajik bir kesiti olan zorunlu göçü tanıkların anlatımlarıyla kamuoyuna duyurmayı ve paylaşmayı bir görev biliyoruz.

Bu görevi yerine getirirken temel amacımız;

Yerinden edilme ve yerinden edilme esnasında insanların yaşadıkları problemlere dikkat çekerek, kamuoyu oluşturup sorunun çözümüne katkı da bulunmayı, bu çalışmayla her şeyden önce saklı kalan bir dönemin aydınlanmasına destek olmayı amaçlıyoruz. Ayrıca bu kitap çalışması ile konuya ilişkin toplumsal bilinç ve belleğin gelişmesine ve yaşananların unutulmamasını amaçlıyoruz.

Böylesi bir çalışmanın kolay olmayacağını farkında olsak ta, bu kadar zorlanacağımızı hesaplayamamıştık. Proje ekibimiz zorunlu göç mağdurlarının yaşadıklarına yabancı olmasa da, bu çalışmaya başladıktan sonra ruhsal ve psikolojik olarak çok zorlandığımızı ifade etmek lazım. Kolay olmadı insanların kabuk tutmuş acılarını deşifre etmek, on-on beş sene önce yaşadıklarını tekrar hatırlatmak, onları o güne götürmek. Hem görüşen hem de görüşülen için bu durum oldukça zor oldu. Zor olsa da yaşananların saklı kalmaması ve hala devam eden bir sorunun çözümüne küçük de olsa kendi cephemizden katkı sağlamanın bize verdiği inanç ve umutla iyi bir çalışma yaptığımızı düşünüyoruz. Önümüzdeki dönemde de göç sorununun çözümüne daha fazla katkı sunmak için bu gibi faaliyetlerin sahibi olacağımızı ve bu konudaki çalışmalarımızı sürdüreceğimizi ifade etmekten mutluluk duyuyoruz.

Teşekkür...

Bu çalışma da başta görüşme talebimizi kabul eden, ilgi ve yardımlarını esirgemeyen ve bize gösterdikleri "Kürt misafirperverliği"nden, dolayı göç mağdurlarına, çalışmaya başından beri büyük katkı sunan, her aşamada ön açıcı öneriler geliştiren, düşünce ve tecrübelerini bizimle paylaşan danışmanımız Sayın Bahar Öcal Düzgören'e, yine kitap ve kapak tasarımından dolayı " Kolektif Atölye" çalışanlarına, Bu proje çalışmasında yer alan" Osmanlı Kaynakların da Kürtler Çalışma Grubunda" çalışma yürüten görüşmeleri yapan arkadaşlara, çekimlerin yapılması için bize kamerasını veren (sonradan kamerasını çaldırdığımız) İhsan Akbaba'ya, yine ilk görüşme de evini bize açan Hüsnü Dağ'a, görüşmelerin çözümün de yardımcı olan, Ayşe Kısmet, Barış Baydağ ve Sinan Çelik'e, mahallerde ailelere ulaşma da bize destek sunan Resul Kurhan, Ahmet Ece, Eşref Yaşar'a ve Sunullah Altan'a, yaptığı hukuki destekten dolayı Av. Hasari Yenice'ye ve ismini sayamadığımız fakat bize destek sunan birçok insana verdikleri destekten dolayı teşekkürü borç biliriz.

İlhan BAL
Proje Koordinatörü
GÖÇ-DER YÖN. KUR. SEKRETERİ

GÖÇ HİKAYELERİ ÇALIŞMASINA DAİR NOTLAR

1984-1999 yılları arasında Kürtlerin yoğunlukta yaşadıkları illerde "zorunlu göçe" maruz kalan insanların hikayelerinin toplandığı bu kitap, yaklaşık sekiz aylık kolektif bir emeğin ürünüdür. Sekiz kişilik bir ekiple yürüttüğümüz çalışmaya, farklı etaplarda birçok arkadaş ve dost katkı sundu, "iyi şeyler" ortaya çıkarma esprisiyle içten ve fedakarane katılım gösterdi.

Çalışmanın ilk ayını grubun oluşturulması ve hazırlıkla geçirdik. Akabinde görüşmelerin yapılması, kayıtların çözümü ve teknik düzenlemeler, editoryal çalışma, İngilizce tercüme ve kitabın yayına hazırlanması birbirini izledi. Kitap son şeklini alana kadar bütün bu aşamalarda onlarca insan elbirliği, bilgi birliği ve yürek birliği etti.

Sekiz kişilik ekipten dört arkadaş görüşmeleri yürüttü. Diğer dört arkadaş ise işin mutfağıyla, teknik hazırlıklar (kayıt cihazı, fotoğraf ve video çekimi ...) ve görüşme yapılacak kişilerle randevuların ayarlanması, ulaşım vb sorunlarla ilgilendiler. İki ayrı grup olarak yürüttüğümüz görüşmeleri, Türkçe ve Kürtçe iyi bilen birer arkadaşı yan yana getirmek suretiyle oluşturduk. Görüşmeleri olabildiğince Türkçe yapmaya çalıştık, çünkü tasarlanan kitabın öncelikle Türkçe basımı yapılacaktı. Ancak Türkçe bilmeyen veya çok zor kendini ifade eden kişilerle görüşmelerimizi Kürtçe yaptık.

Ekibi oluşturanlardan üç kişi, Göç-der' de çeşitli sorumlulukları olan arkadaşlardı. İki arkadaşımız öncesinden de dernek çalışmaları

rına aktivist olarak katılıyordu. Diğer üç arkadaş ise İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Bilgi Üniversitesinde Tarih bölümünde lisans okumakta olup, "Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu" ndan projeye dahil olmuşlardı. Kürt tarihi üzerine araştırmalar yapan arkadaşlar, böyle bir çalışmayı grupları açısından da bir deneyim ve kazanım olarak değerlendirmiş ve katılım yapmışlardı.

Grubun bileşenleri belli olduktan sonra nasıl bir çalışma yapacağımız ve nelere dikkat etmemiz gerektiği konularında tartışma ve toplantılar yaptık. Herkesin üzerinde mutabık olduğu en önemli şey, böyle bir çalışmanın ilk defa yapıldığı ve bizzat yaşayanların ağızından göç olgusunu gündeme getirmenin çok önemli olduğuydu. Bir ortak müşterek olarak bu kanaat çalışmanın baştan sonuna motivasyonunun düşmeden yürümesini sağladı. Elbette niyetlerin böyle bir çalışmayı hakkıyla kotarmak için yeterli olmayacağını biliyorduk. O zaman dersimizi iyi çalışmalıydık. Bilimsel, gerçekçi, sorunu bütünlüklü yansıtacak veriler ortaya koyan bir çalışma yapmayı hedef seçtik. Bunun için hazırlık eğitimleri yapma kararı aldık. Yabancı olmadığı halde göç konusunda yazılan rapor ve değerlendirmeleri bir daha gözden geçirdik, yasal mevzuatı ve yeni uygulamaları inceledik. Görüşmelere hazırlıklı gidebilmek ve konuya hakimiyet açısından bu araştırmalar çok faydalı oldu.

Hazırlık eğitimlerimizin bir diğer konusu "sözlü tarih" yöntemi idi. Çalışmayı sözlü tarih yöntemiyle yapacaktık ama sözlü tarih ne demektir, nasıl yapılır, doğrusu pek bilmiyorduk. Bazı arkadaşlarımızın öncesinde bu konuda çeşitli okumaları vardı, ancak hiçbirimizin böyle bir pratiği, deneyimi söz konusu değildi. En iyi öğrenmenin pratiğin kendisi olduğu gerçeğinden hareket ettik. Kendi pratiklerimizi sürekli bir eğitim ve değerlendirme konusu yaptık. Ancak salt pratiğin yeterli olmayacağını bilerek sözlü tarih konusunda yazılmış kitap ve makaleleri araştırdık ve birbirimizle paylaştık. Bu ikili süreci bütün çalışma boyunca devam ettirme gayreti içinde olduk. Neticede sözlü tarih konusunda çok şey öğrendik, ama iyi bir sözlü tarihçilik için ciddi bir donanım ve farklı disiplinlere hakimiyet gerektiğini de kavradık.

Hazırlık sürecinde teknik malzemelerin temini ve nasıl kullanılacakları üzerinde de durduk. Kayıt cihazlarımız oldukça iyi ve kulla-

nışlıydı. Ancak kamera olarak küçük el kameralarından temin edebilmiştik. Daha gelişmiş bir kamera ile çok daha kaliteli görüntüler elde edilebilir ve farklı biçimlerde kullanılabilirdi, fakat temin edemedik. Bu konuda teknik yardım talep ettiğimiz bazı kurum ve kuruluşlar ise maalesef yardımcı olmadılar. Yaptığımız görüşmelerin tasnifi, çözümü ve arşivleme işlerini bir arkadaşımız organize etti. Eldeki malzemenin çok önemli bir arşiv değeri taşıdığını biliyoruz. Kitap olarak yayınladığımız belgeler dışında kalan belgelerin de korunması ve üzerinde daha farklı çalışmalar yapılabilmesi için araştırmacılara ve kamuoyuna sunulması ve bu belgeler üzerinden başka çalışmalar yürütmek gerekmektedir.

Hazırlık sürecinin diğer önemli bir çalışması da soruların oluşturulmasıydı. Sorular yürüteceğimiz çalışmanın kapsam ve niteliğini ortaya koyacak, aynı zamanda çerçevesini çizecekti. Tartışmalarımız sonucunda soruların üç ana bölümden oluşmasına karar kıldık. Göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası yaşananları dinleyerek hikayeleri bütünlük içinde verecektik. Göç öncesi sürecin irdelenmesini önemli buluyoruz. Bunun kıymetini görüşmelerde de fark ettiğimiz için kitapta epey yer verdik. Çünkü haritadan silinen köylerle birlikte bir tarih, bir kültür, gelenek ve yaşam biçim yok olma tehlikesiyle bugün karşı karşıya. Bu değerleri tarihe mal etmek açısından da bunlar oldukça önemli. Yine anladık ki bu konuda daha birçok antropolojik, sosyolojik çalışmaya ihtiyaç var. Köylerde oynanan oyunlardan bayramların kutlanma biçimine kadar birçok farklı çalışma araştırmacıların ilgisini bekliyor. Soruları oluştururken kullanacağımız dile de özel hassasiyet gösterdik. Yanlı ve yönlendirmeye dönük sorular çalışmanın niteliğini ve etki düzeyini düşürebilirdi. Hikayeleri bütünlüklü yansıtmak kadar, objektif sorular oluşturup bilimsel sonuçlara ulaşmak dikkat etmeye çalıştığımız ölçüler oldu. Görüşmeler esnasında da bunları göz önünde bulundurduk. Yaptığımız eğitimlerde de dile getirdik.

Soruların oluşturulması kadar hassas bir husus da görüşülecek kişilerin tespit edilmesiydi. İstanbul'da zorunlu göç mağduru çok sayıda insan vardı. Bunların bir kısmının Göç-der' le ilişkisi vardı, bir kısmının ise yoktu. Görüşülecek kişi ve aileleri tespit ederken, bölgede yaşanan göç gerçeğinin tüm fotoğrafını yansıtmalarını istedik.

Nihayetinde zorunlu göçün bir çok farklı yüzü, bir çok farklı gerçekleşme biçimi, rengi, tonu, ve uygulaması vardı. Bunların hepsi çalışmaya yansıya bilmeliydi. Bazen bir köyün tamamı boşaltılmış, bazen tek bir aile köyden çıkarılmış, bazen koruculuk dayatılmış, bazen bir çatışma bahane olmuş, bazen can güvenliği olmadığını düşünerek insanlar kendileri topraklarını terk etmiş, bazen de ölüm tehditleri buna sebep olmuştu. Daha çoğaltılabilecek birçok sebep vardı ve her biri fotoğrafın ayrı bir karesine denk geliyordu. Yine iller bazında dengeli bir dağılımı tutturmak gerekiyordu. Köy boşaltmaların çok yoğun olduğu birkaç ille sınırlı tutmak istemedik, zorunlu göçün yaşandığı bütün illerdeki kişilerle görüşmeye çalıştık. Eksik kalan yerler oldu ama azımsanmayacak sayıda illerden kişilerle görüşme yaptık.

Görüşülecek kişileri tespit ederken dikkat etmeye çalıştığımız önemli noktalardan biride, kişilerin politik algı ve tutumlarıyla ilgiliydi. Bölge insanın o çatışma ortamında çok yoğun politize olduğunu ve göç mağdurlarının ağırlıklı kısmının koruculuk dayatmasını kabul etmediği için topraklarını terk ettiğini düşündüğümüzde bireylerin tespitinde hayli zorluklar yaşadık. Görüşmeleri salt politik insanlarla yapmamaya özen gösterdik, ancak politik insanlarla yapmaktan da çekinmedik. Bizim için asıl olan bir bireyin veya ailenin zorunlu göç mağduru olmasıydı. Politik kişiler görüşme talebimizi daha kolay ve tereddütsüz kabul edebiliyordu. Ancak görüşmeleri onlarla sınırlayamazdık. Nitekim çalışmayı bu eksende yürüttük. Aldığımız bir bilgi üzerine daha önce koruculuk yapmış, fakat sonrasında kendisi de göç etmek zorunda kalmış bir kişi ile görüşmek istedik, ancak talebimizi kabul etmedi. Yaşananlar karşısında duyulan korkunun etkisi halen silinmiş değil. Yaşlı bir anneyle yapmak istediğimiz görüşmeyi kocasının karşı çıkması neticesinde yapamadık. Bazıları isimlerini vermediler. Ve görüşmelerin nerdeyse tamamının da insanlar kendilerine oto sansür uyguladılar. Özgürce kendilerini ifade etmekten çekindiler.

Yaklaşık üç aylık bir zaman dilimini görüşmelerle geçirdik. İstanbul'un birçok semtine görüşme yapmak maksadıyla gittik. Yüzden fazla kişiyle görüşme yaptık. Aralık, ocak, şubat gibi kışın en soğuk ve sert aylarına denk gelen görüşmeler nedeniyle bir ara ekip üye-

lerinin hepsi hastalandı. Ancak bütün arkadaşlar fedakarca çalıştılar. Bazen günde iki görüşme bazen de bir görüşme yaptık. Genelde İstanbul'un merkezinden uzak, ücra kesimlerinde yaptığımız için görüşmelere tekrar tekrar gidip-gelmek oldukça zor ve zahmetli oldu. Görüşmelerde en büyük eksiklerimizden birisi gideceğimiz kişi veya aile hakkında ve hikayesine dair önceden yeterli bilgi sahibi olmamaktı. Projenin zamanlama açısından dar, ancak hedefler açısından geniş olması ve İstanbul'da insanlara ulaşım-irtibat sorunları bizi zorlayan hususlar oldu. Ön görüşmeler yapmak veya öncesinde görüşülecek kişiler hakkında teferruatlı bilgi sahibi olmak elbette çalışmayı daha verimli kılabilirdi. Ancak bu çok sınırlı olabildi.

Görüşmeleri bazen aileden bir tek kişi ile bazen birkaç kişi ile, bazen de bütün aile ile yaptık. Bizim tercihimiz bir ailede daha fazla sayıda kişi ile yapmak olsa da kararı genelde karşı tarafa bıraktık. Ailelerin hassasiyetlerini göz önünde bulundurduk. Yine birçok sebepten dolayı konuşmak istemeyen kişiler oldu, saygıyla yaklaştık. Çünkü gönüllülük ekseninde bir çalışma yapıyorduk. Görüşmelere bütün yaş kategorilerinden bireyleri katmaya çalıştık. Kadınları, çocukları ve gençleri özellikle dahil etmek istedik. Çocuklar ve gençlerle yaptığımız görüşmeler hem nicelik olarak epey bir yekun oluşturmakta, hem de içerik olarak oldukça çarpıcı, dikkatle okunması gereken bilgiler ihtiva etmektedir. Kadınlar konusunda ise aynı başarıyı gösterdiğimizi söyleyemeyiz. Belki yaptığımız görüşmelerin yarıya yakını kadınlar oluşturuyor ancak kadınların sorunlara tam olarak parmak basamadık. Çalışmamızın en büyük eksikliğini bu konu oluşturuyor. Sonlara doğru eksikimizi fark ettik ama artık çok da yapılacak bir şey yoktu. Daha başlangıçta kadınlara dair ayrı, özel sorular oluşturmak gerekiyordu. Yine farklı görüşme tekniklerini denemek belki daha iyi sonuçlar almamızı sağlayabilirdi. Bu hususlarda özel bir yoğunlaşmamız olmadı. Yine görüşme ekibinde sadece bir kadın arkadaşın bulunması bu eksikliği destekleyen başka bir sorundu.

Görüşmeleri genelde evlere giderek, bazen tek tek, bazen de bir odada aile içinde yaptık. Bunda gittiğimiz evin fiziki koşulları ve ailenin sosyal yapısı belirleyici oldu. Hafta içi günlerde akşamüzeri yaptığımız görüşmeleri, hafta sonları gündüz vakitleri de yaptık.

Kürtlerin kalabalık aile yapısından dolayı görüşmeler sırasında bazen ekstra sorunlarda yaşamadık değil. Özellikle beş yaş altı küçük çocukların teknik cihazlara merakı ve ilgiyi kendi üzerlerine toplama çabası bizleri zorlayan, ama hoş, komik enstantanelerdi. Görüşmelerde bazen farklı yöntemlerde denedik. Aile bireylerinin bir arada bulunduğu ortamda hikayelerini bir kişinin anlatımını esas almak üzere ilgili bölümlerde diğer aile bireylerini katarak dinledik. Bunların bazılarında verimli sonuçlar alırken, bazen de istediğimiz sonuçları alamadık.

Yukarıda da dile getirildiği gibi görüşmeleri ağırlıklı olarak Türkçe yaptık. Baştan teslim etmek gerekiyor ki, gençler ve çocukların haricinde görüşme yaptığımız insanlar kendilerini Türkçe ifade etmekte çok zorlandılar. Zaten kadınlar ve yaşlıların önemli bir kısmı Kürtçe'den başka bir dil bilmiyorlardı. Görüşmelerin Türkçe yapılması bizim ricamız üzerine gerçekleşti, yoksa insanların tercihi değildi. Dolayısıyla kitap okunurken özellikle bu husus göz önünde bulundurulmalı, insanların anadillerinin dışında bir dille konuştukları bilinmelidir. Her ne kadar biz editoryal çalışmayı yaparken, cümlenin orijinaline dokunmadan, yaptığımız eklemeleri belirterek düzenlemeye çalıştıksa da, anlam bozuklukları ve cümle düşüklükleri yine vardır, bu da belirttiğimiz nedenden dolayıdır.

Görüşme yaptığımız bütün ailelere gösterdikleri "Kürt misafirperverliği"nden, ilgi, alaka ve yardım çabalarından dolayı bir teşekkür borcumuz var. Gittiğimiz her evde çok iyi ağırlandık. İnsanlar yardımcı olmak için bize elinden gelen çabayı sergiledi. Aynı çabayı görüşmeler sırasında da olabildiğince sergilemeye çalıştıklarına şahitlik ettik. Olabildiğince diyoruz çünkü görüşmeler sırasında öyle anlar yaşadık ki, kelimeler boğazda düğümlendi, söz bitti... İnsanların tekrardan hatırlamaya tahammülü olmadığı birçok an'ın ve olayın olduğuna tanık olduk. Anlatılan hikayelerin üzerinden on-on beş yıl geçmiş olmasına rağmen insanlar yaşadıkları travmanın etkisini üzerlerinden atabilmiş değiller. Genellikle hiçbiri yardım ve destek görmemişler. Bütün sorunlarını kendi başlarına çözmeye çalışmışlar. Bugün İstanbul'da yeniden bir yaşam kurmaya çalışan bu insanların çoğu yaşadığı travmadan kendini kurtarabilmiş değil.

Elbette hikayelerinin anlatımına bütün bunlar yansdı. En başta dil

problemi önemli bir sorun oldu. Çoğunluğu Türkçe'yi sonradan öğrenmişti. Görüşme yaptığımız insanların okula gitme oranı çok düşüktü. Ender sayıda kişi liseyi okuya bilmişti. Travma sürüyordu ancak zamanla bazı ayrıntılar unutulmaya da başlanmıştı. Tarihler karıştırılabiliyordu ve çok az insan yaşadığı olayların tam tarihlerini verebildi bize. Bütün bu ve diğer sebeplerden dolayı hikayelerin anlatımında dağınıklık olabildi. Bizim bir soru sistematığımız ve hikayelere ilişkin öngördüğümüz bir akış olsa da karşımızdaki anlatıcıdan kaynaklı konu dışına kaymalar olabildi. Bazen bireyler kendileri için önemli gördükleri noktaları anlatabildiler, bazen es geçtiler, bazen de anlatmak istemediler. Şu noktayı da bir kez daha vurgulayalım ki, bir çok insan anlatmak istediklerinin hepsini anlatmadı, kendi kendine sınırlamalar getirdi, oto sansür uyguladı. Bir kısmını biz fark ettik, ancak görüşmelerden sonra bunu açıkça ifade edenlerde oldu. İfade edilen veya edilmeyen bu yönlü kaygıları saygıyla karşıladık, çünkü maalesef yaşadığımız ülkede düşünce hala özgür değil ve korkuları besleyen karanlık olaylar yaşanmaya devam ediyor...

Bizler insanların acılı hikayelerini toplamak için yola çıkmıştık. Bir "büyük felaketi" biliniz kılarak, bu acıların bir daha yaşanmamasını ve açılan yaraların sarılmasını istiyorduk. Ancak bu acılı geçmiş insanlara tekrardan hatırlatmak, onları tekrardan o günlere götürmek çok zor bir işti. Unutmak belki de birçoğu için bir savunma mekanizması idi, ki ailesinin niçin göç ettiğini bilmeyen çocukların olduğunu gördük. Acıların sarılması, zorunlu göç gerçeğinin bilinmesi için insanlar hikayelerini anlattılar bize. Yerlerinden yurtlarından edilmelerini, maruz kaldıkları şiddeti, bilmedikleri diyarlarda sefalet içinde yaşamak zorunda bırakılmalarını, bir başlarına bunların üstesinden gelme mücadelelerini, bitmeyen zorluklarını insanlar bilsin istiyorlar. Artık doğdukları topraklara rahatça gidebilmek, zorunlu göç gerçeğiyle yüzleşip, kendilerine bu felaketi yaşatanların hesap vermesini istiyorlar. Yaşadıkları travma o kadar büyük ki, unutmak isteseler de unutamıyorlar. Niçin böyle bir muameleye maruz kaldıklarını anlayamıyorlar. Anlatılan hikayelere tanıklık etmek ve üst üste bu hikayeleri dinlemek bizi de derinden sarstı. İnsanlar bu acıları tekrardan yaşarken bizler de buna ortak olduk. Taşındığımız sorumluluk gereği buna yansıtmasak da bir noktadan sonra artık hi-

kayeleri dinlemekte de zorlandık, psikolojik olarak etkilendik. Psikolojik destek almamız gerektiğini söyleyenlerde olmadı değil.

Bu şekilde görüşme sürecini tamamlamanın ardından görüşmelerin düzenlenmesi, kitap haline getirilmesi ve yayınlanması çalışmalarına giriştik. Yaptığımız görüşmeleri hangi formatta vereceğimize üzerine çok yoğun tartıştık. Hikayelerin her birisinin tarihsel bir değer taşıması açısından hiç dokunmadan olduğu gibi vermek en büyük kaygımızdı. Son biçimini verene kadar da bu kaygıyı taşıdık. İlk eğilimimiz görüşmeleri ham haliyle sunmaktı, bu tarzda çıkarılan kitap örnekleri vardı ve olabilir gibi geliyordu bize de. Ancak çalışmaya başından beri büyük katkı sunan, her aşamada ön açıcı öneriler getiren danışmanımız Sayın Bahar Öcal Düzgören'in öneri ve çabalarıyla, yine çalışmanın özüne dokunmadan kitap için daha uygun bir format ve teknikle hazırlama kararı aldık. Buna göre görüşme sürecinde sordığımız soruları metinden çıkardık. Çünkü bu hem okumayı zorlaştırıyor, çok yer kaplıyor, hem de format açısından iyi bir görüntü vermiyordu. Başta da belirttiğimiz gibi görüşmelerin bir sistemi, akışı vardı. Ancak pratikte buna tamamıyla sadık kalmak mümkün değildi. Anlatımlar dağınık olabiliyor ya da konu dışına çıkılarak başka mecalara gidebiliyordu. Görüşmeler açısından yadırganacak bir durum değildi bu. Fakat kitaba da bu şekilde koymak doğru olmazdı. Nitekim görüşmeleri düzenlerken başta öngördüğümüz sistemi esas alarak; göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası tarzında düzenledik. Anlatımlara ve kullanılan cümlelere dokunmadık. Anlatım bozukluklarını düzeltmek için yaptığımız eklemeleri köşeli parantez içinde verdik. Açıklanması gereken şeyler yada özel isimleri dipnot olarak düştük. Hikayenin daha rahat okunması için değişen konuları dikkate alarak ara cümleler kurduk, ancak bunları farklı harf karakteri ile vererek yaptık. Kullandığımız başlıkların hepsini hikayenin kendi içinden çıkardık. Başlıktan sonra yazdığımız kısa girişlerde ise görüşmenin yapıldığı atmosferi, izlenimlerimizi ya da ortamı vermeye gayret ettik.

Son olarak belirtmek isteriz ki, okuyacağınız kitap tümüyle gerçek hikayelerden oluşuyor. "Zorunlu göç" gerçeğini çıplak bir biçimde gözler önüne seriyor. Bu kitapta zorunlu göçün nasıl gerçekleştiğini, maruz kalınan uygulamaları, savrulan, darmadağın edilen hayat-

ları, açlığı, yoksulluğu, ölümü ve her şeye rağmen hayata tutunma çabalarını bulacaksınız. Tarihsel bir belge niteliği taşıyan bu hikayeler araştırmacıların üzerinde çalışmalar yapacağı çok kıymetli veriler taşıması anlamında da oldukça önemli. Göçün toplumun sosyolojik dönüşümündeki etkileri, ekonomik, sosyal, kültürel yaşamımıza yansımaları, göç eden kitlenin yaşadığı dönüşüm, hikayelerde çarpıcı bir şekilde veriliyor. Şehirleşen “kentsel” bir sorun haline gelen göç ve bugün kentlerde kendilerine “potansiyel suçlu” olarak bakılan göç insanlarının hikayeleri; bütünlük içinde, nedenleriyle birlikte ele alındığında kavranabilir, doğru tespitler ve çözümlere ulaşılabilir. Son zamanlarda sonuçları üzerinden yapılan değerlendirmelerde göç kitlesinin bir şekilde suçlu ilan edilmesi tarih karşısında da haksızlıktır. Bilimsel, gerçekçi ve iyi niyetli bir yaklaşım geliştirilmediği için göç kanayan bir yara olarak devam ediyor. Bunun en son ve çarpıcı örneğini 2004 yılında çıkarılan 5233 sayılı “tazminat yarası” oluşturuyor. Hikayeler okunduğunda da görüleceği gibi bu yasa zararları tazminden çok uzak bir niyetle hazırlanmış ve yaraları sarmaktan çok uzak. Maalesef bu konularda ciddi bir çaba sarf edildiğini söylemek zor...

Bir daha aynı acıların yaşanmaması ve özgür, demokratik bir yarının dileğiyle...

Namık Kemal Dinç

**“...O acıları yaşayarak büyüdük.
O acılarla halen yaşıyoruz.”**

1994 yılı köy yakmalarının zirvesi olmuş. Ölümler, yangınlar, bomba sesleri arasında göğü kaplayan kara dumanlara bakmaktan bile korkarak yerlerini yurtlarını terk etmiş insanlar. Kimi günlerce yürüyerek, kimi bulabildikleri her türlü araçla, arkalarında geçmişlerini, emek verdikleri topraklarını, malını, mülkünü, eşyalarını bırakarak sadece canlarını kurtarmak için kaçmışlar. Ölümün bu kadar kolay, sıradan ve yakın olması dehşete düşürmüş yaşayanları. Sıranın kendilerine gelmesini bekler gibi çaresizlik içinde izlemişler civar köylerin yakılışını. Yaşadıkları o korkunç olayların etkisini hala üzerlerinden atabilmiş değiller. Döner Ailesinin hikayesini dinledikçe anlıyoruz ki; acılar hala sağılmamış, travma hala sürüyor, geçmiş hala kanayan bir yara.

Adı Celadet Döner... 1982 yılında dünyaya gelmiş... Bitlis'in Hizan ilçesinin Qundis köyünden... Çatışmaların, bomba ve silah seslerinin arasında büyümüş. Daha dokuz yaşındayken bir din adamı(melle) olan babası öldürülmüş, on ikisine geldiğinde ise , mahşeri bir günde evleri ve köyü gözleri önünde ateşe verilmiş. Çocuk yaşta doğduğu yeri terk etmek, göç yollarına düşmek zorunda kalmış. Ancak köyüne dair, ailesinin mutlu ve hep bir arada olduğu, gülop-eğlendikleri huzurlu günler hafızasında hala canlı.

C.D. o günleri anlatıyor:

"Benim çocukluğum zaten, yaşadığım her gün[ü] hatırlıyorum ve o güzel günleri yani ölene kadar da unutmayacağım tabii, anlatılmaya değer günlerdi onlar..."

"... Yani hatırlıyorum babamın vefat etmeden önceki anılar[ı] da ufak da olsa hatırlarım. Evde hep oynardık[k], mesela küçükken aile arasında yada babamla hep oynardık, ablamda vardı. Şu an cezaevinde olan abim de vardı. Gerçi Mu. abim hep dışarıda okul okuduğu için köye hep tatil icabı gelirdi hep onu karşıladık. Hatırlıyorum yani böyle Mu. abim geldiği zaman arabaya giderdik karşılamaya. Hatta bir akşamda babam yatılı okula yeni göndermişti [ağabeyimi] o da kaçmıştı. Biz akşam elma armut yiyorduk muhabbet ediyorduk bahsediyorduk o da burada olsa yese, bir baktık kapı çaldı Mu. abim geldi. Böyle bir sürpriz de olmuştu. Yani köyde ilkokulu 4'e kadar okuduk orada yani ondan sonra zaten öğretmenlerimiz vardı. Balıkesirli bir A. hocamız vardı mütevazı bir insandı, yani köylerde hani gerilladan korkuyorlardı, yani anlatıldığı gibi korkuyorlardı. İşte okul şey olmuyordu pek, öğretmenle[r] pek kalıcı olmuyordu, bir sezon kalıp gidiyorlardı. Yani çocukluğumuz öyle geçti. İşte babamın¹ şahadetinden sonra amcamların köyüne yerleştikten sonra zaten..."

Diyanet işlerine bağlı on sekiz yıl görev yapmış bir devlet memuru olan babasının ölümünü soruyoruz? C.D. anlatıyor:

"...Diyanete bağlıydı. On sekiz[yıl hizmeti vardı], yani emekliliğe üç yıl kalmış.

"27 Eylül 1991 yılıydı.

"Yani hatırlıyorum ... Biz amcamların köyündeydik. Zaten ceviz toplama zamanı olduğu için herkes ceviz toplama[ya] gitmişti. Babamda, ki o zaman cuma günü olduğu için sabahtan tarlaya gitmişti, sonra cuma namazı [için] geri gelmişti. Biz o zaman babamın olduğu köyde [değil] kendi köyümüzdeydik. İşte askerlerin geldiğini, büyük operasyonun geldiğini duyduk. Babamın olduğu köy[ün] yolları kapalıydı, gidiş gelişler yoktu kimse bırakılmıyordu işte her ta-

---

1- Baba Melle İbrahim Döner.

rafta askerler nöbet [tutuyordu]. Herkes[te] bir şey olacak korkusu vardı endişesi vardı, herkes bizim köyden haber bekliyordu. Bir şey çıkacak mı derken ölüm haberini aldık, işte şahadetini... Nenem hatırlıyorum ağlayarak artık asker[i] de dinlemeyerek köye gitti. Biz hepimiz ağlayarak dolaylı yollardan gittik. İşte gittik şahadetini gördük. İşte sonrası operasyon, yani geldiler, gittiler kimse bir şey yapamadı. Hatta amcama bile silah dayadılar uzattılar. Ben o anı bile hatırlıyorum. Hani taşlı bir saldırı yapmak istedik. Köylüler engel oldu. Hatta askerlerden biri amcama silah doğrulttu.

“İnsanlar arsında da irtibat kesilmişti”

“Askerler, Diyarbakır yedinci kolordu komutanlığından, Bolu komando tugayından özel olarak bir de Bitlis Hizan karakolundan [gelmişti]. Bunlar özel tim olarak gelmişlerdi. Askerler de gelmişlerdi. Hatta ağlayan askerler vardı. Ağlayan askerler zulme karşı... İşte babamın olay anını görüntüleyen savcı var. Hatta babamın kendini vurduğuna dair baskılar yapılıyordu. İşte kendi tabancasıyla kendini vurdu diye. Anneme, amcama işte ifade de kendi kendini vurdu diye ifade verilmesi konusunda baskılar yapıldı. Tabi biz çocuktuk hani o olay anını yaşadık. Ufak da olsak hatırlıyoruz. Ki zaten o acıları yaşayarak büyüdük. O acılarla halen yaşıyoruz. O acıları artık güzel günlere çevirmek için çaba sarf ediyoruz. Yani bizler yaşadık bizden sonraki nesiller yaşamasın.

“[Babam] Tek kurşunla şakağından [vurulmuştu], [kurşun] çıkmıştı. Caminin duvarına isabet etmişti.

“Caminin içinde [vuruldu]. [Cami] Boşaltıldı. Ondan sonra babamla tek başına kaldı[askerler]. Ondan sonra aralarında ne konuşulursa, kimse bilmiyor. Bu esnada tek kurşunla öldürüldü. Ondan sonra babam vurulduktan sonra, yüzlerce şarjör havaya boşaltıldı...

“Babam vurulduktan sonra artık havaya ateş edildi.

“Artık niçin, çevreyi bir anlamda psikolojik olarak korkutmak için. Bastırmak [için] kimse bir şey yapamasın diye.

“Tabi savcı vardı. Olay anını (...) fotoğraf çekti. Babamın ölüm anını fotoğraflandırmışlar.

“Boş kovan alınmıştı savcı tarafından. [Otopsi yapmadılar] yok bu konuda zaten şeydi! Otopsi, motopsi...”

Ağabeyi Mu. D. burada araya giriyor ve bir şeyi düzeltmek istiyor:
Bir şey diyeyim. Otopsi yapıldı. Zaten doktor ölümünden sonra geliyor.

"İşte otopsi yapıldı ve olay imamın intiharı diye basında yer aldı. Gazete küpürleri var bende. Bu şekilde yansıtılmaya çalışıldı. İşte kendi kendine intihar ettiği yönünde dayatıldı.

"O zaman adli makamlara başvurulmuş, yani amcamlar falan başvurmuşlar. Savcılar ve yargıçlar; bizim davadan vazgeçmemiz yönünde direk adamlara demişler ki 'böyle bir işe girişmeyin.' İşte, 'sizin başınıza da gelebilir' türünden müdahale etmişler. Yani o dönem bir şey yapılmadı. Dava açılmadı.

"Aslında İHD aracılığıyla AIHM'e gitmeyi düşündük. Orada da zaman aşımına uğramış dediler."

Savcı ile konuşan Celadet'in amcası Me. D. şöyle anlatıyor:

"Dört saat benimle yazıhanede konuştular. Dediler ki, illa[hi] sen diyeceksin kendi kendine intihar etti. Yani dört saat beni beklettiler.

C.D. babasının bilinçli hedef seçildiğini, o günlerde bölgedeki din adamlarına yönelik böyle bir planın olduğunu söylüyor. C.D. anlatmaya devam ediyor:

"Zaten o dönemde işte katledilen imamlar sıralandı. Liste var tabii. Bunlar benim babam, babamın avukatı Şevket Epözdemir², babamın arkadaşı Mele Kerem, Mele Şevket... Yani böyle listelenmiş, artık sırayla belirleyip katletmişler.

"...Yani biraz daha aydın, insanlara yol gösterecek insanlar oldukları için ve Kürt mücadelesine katkı sunacak insanlar oldukları için bunlar tek tek hedef seçildiler. Bunlar insanlar arasında komutan rolü oynayacak kişilerdi. Bu yüzden hedef seçildiler.

"...Babamın cenazesine Avrupa'dan gelen o insanlar katıldı. Yani yüzlerce, ben diyeyim binlerce insan, arabalar..."

"Köyde defnedildi. Mezarı da özel olarak yaptırıldı..."

2- 25 Kasım 1993 yılında evine giderken kaçırılan ve işkence edilerek öldürüldükten sonra yol kenarına atılan; avukat, siyasetçi ve insan hakları savucusu bir Kürt aydını.

Bu olayın ardından amcalarının köyüne yerleşirler. C.D. yeni taşındıkları köyü ve oradaki yaşamlarını anlatıyor:

"Babamın şahadetinden sonra, [amcamların] köye yerleştikten sonra yaşamımız devam etti her şeye rağmen"

Babamın şahadetinden sonra köye yerleştik. Okuluma yeniden devam ettim. Okulda da başarılı bir öğrenciydim.

"Köyde dördüncü sınıfa kadar okuduk. İşte öğlene kadar okula giderdik. Öğleden sonra hayvanları otlatmaya giderdik. En başarılı dersim yine müzikti. Birde zaten o dönemler bir Ferhat Tunç vardı. Bir de Ahmet Kaya vardı. Bizim bildiğimiz. Yani televizyon yok. Sadece bir radyo vardı. O da tek kanaldan Erivan diye bir radyo vardı. Dinliyorduk, ama genelde kasetleri dinliyorduk. Ferhat Tunç, Ahmet Kaya. Okulda da Ahmet Kaya'nın bir türküsü vardı. Öğretmenimiz hep bize onu öğretmişti: Oda[m] Kireç Tutmuyor... Şehit edilen amcamın oğlu vardı, adı Sadık'tı çocukluk arkadaşımızdı zaten. Hep ikimiz tahtaya kalkardık özellikle. Genelde başarılıydık derslerde. Zaten köyde okuma yazma pek geniş[yaygın] değildi. Türkçe'mizde çok iyi değildi. Zaten amcamın bir oğlu var, o da şimdi gerilla. Tabi bir gün tahtaya kalktı Kürtçe bir şarkı okudu, bayağı bir gülmüştük. Günlük yaşantımız işte okula git, okuldan sonra hayvan otlatmaya git. Günlük işte tarlada geçen zamanımız oluyordu. Yazın genelde, kendi tarlamızda kendi sebzemiz, kendi meyvemiz, olmasına rağmen hep başkasınınkini çalardık. Çünkü daha tatlı geliyordu bize.Yani öyle çocukluk anılarımız vardı mesela.

"..Gerilla o zaman çok gelişmemişti. Gerilla daha yayılmamıştı burada. Daha yeni yeni yayılıyorlardı. İşte hayvan otlatmadır. Rebes dedikleri bir meyvedir herhalde. Onları toplardık işte Gihuj vardı. İşte günlük yaşantılarımız işte genelde karda oynardık kızak binerdik. Yazın işte daha çok dağlarda odun toplardık kışa hazırlık için. Yani işte günlük yaşantılarımız bunlardı. 94' yılının Newroz' u na kadar. Her Newroz' u muzı çok güzel kutlardık.

"Newrozlarda daha çok böyle yöresel yemekler yapardık. İşte böyle tarlaya giderdik. Böyle tarla da kar vardı. Karı kazardık ki o toprağa erişene kadar. Çimenliği açana kadar işte kendimize öyle karı açardık.

"Daha çok böyle Xweris dediğimiz bir yemek vardı. Yumurtalı fa-

lan. Biz çocukken makarnayı çok severdik. Makarna yapardık. Bize özgü başka yemekler vardı. Onları yapardık. İşte halay çekerdik, top oynardık. İşte kuş avlardık. O da işte kötü bir şey ama bize eğlenceli geliyordu. Günlük yaşadığımız şeyler bunlardı. Hatta ben babamın şahadetinden sonra Kuran'ı Kerim'e el attım okudum. Rahmetli dedemden ders aldım. Yani okuduğum zaman bazen da çok fırça yiyordum. Yani bazen önüme düşüyordu okuyor gidiyordum. Bende iyi bilmiyordum. Okuyup gidiyordu bende onun peşinden gidiyordum, bazen yetiştiremiyordum. Çoğu zaman kekeliyordum işte bazen bu yüzden fırça yiyordum. Hatta on yıla kadar İstanbul'a gelene kadar da okuyorduk.

1994 yılının Newroz' undan bir gün sonra bölgede köyler boşaltılmaya başlanır. C.D. civar köylerin yakılışını sanki film izler gibi izlediğini söylüyor çocuk haliyle. Ancak sonrasında sıra kendi yaşadıkları köye gelir. C.D. köylerinin yakılışını ve yaşanan olayları anlatıyor:

"Yani 92-93-94 yılına kadar hatırlıyorum. İşte büyük odunlar biriktirirdik. Büyük ateşler yakardık. Geceleri işte büyük dağlara tepelere her yere yayılırdık. Büyük büyük halaylar çekerdik ateşler yakardık. Geceleri özellikle... Geceleri daha zevkli ve tadı çıkıyordu. Ateşlerle işte ev ev dolaşırdık. İşte şeker yemek işte kuru elmalar olurdu toplardık. Aile aile dolaşırdık böyle. Çocuk çocuk oynardık. Bayramlarda mesela, ev ev dolaşır sigara toplardık. Amcamlara çaktırmadan sigara içerdik. Güzel anılardı güzel şeylerdi. İşte dördüncü sınıfa kadar okudum. İşte her sene öğretmenlerimiz değişirdi. 94' yılına kadar bu şekilde geldik. İşte 94 yılında Newroz' u kutladık. Newroz' dan bir gün sonraydı herhalde. İşte büyük bir operasyon başladı. her taraf bombalanıyordu. Amcamlarda yemek yiyorduk. Onlar karşıdaki tepeyi bombalardı bizde atılan bombaları sayardık amcamın oğluyla...

"Evet onlar bombalıyordu. Bizde evde rahat rahat yemek yiyorduk. Karşımızda Büyük Tahl dediğimiz bir ova var. Talh'a Qofraki isimindeydi. Onlarda orayı bombalıyordu yani. Gün boyunca top tanklarla bombalandı. Bizim köye gelmeden köyler vardı, geceleyn helikopterle köye özel timler iner, işte dağdaki o toplanmış ağaçla-

rı ateşe vererek, köye gelirler. Köyde üç kişiyi aldılar. Üç kişi getirdikten sonra sabaha karşı, Pertek diye bir köy... Dört kişi alındı. Üç kişi katledildi. İşte bunlara siz kaçın gidin diyorlar. Kaçarken bunları öldürüyorlar. Bir kişi de ağır yaralı olarak kurtuluyor o gece. Ondan sonra bizim köye gelirler birini evden alırlar. İşte amcamların evini bulmak için. O gelenlerle birlikte özel timle beraber korucular da var yani. Tabi bunlar maske[li], kimse görmüyor.

"Korucu bizim köyde yoktu? Başka köyden çevre köylerden... İşte amcamın oğlu gerilla olduğu için özellikle onun evini seçiyorlar. İşte gece onu alıyorlar. Tabi biz gece silah sesinden uyuyamıyorduk. Tabi ben o zaman ufaktım. Ben ve ufak kız kardeşim vardı. Annemin dizinde sabaha kadar uyuyamadık, o geceyi hatırlıyorum. En son uyuklarken sabaha karşı halamın sesi geldi. İşte bir çığlık atarak yukarıdan borunun boşluğundan, soba borusunun boşluğundan annelere seslendi. İşte amcamın alındığını katledildiğini söyledi. Sabah öyle uyandık. Uyandığımızda her tarafta duman, evler yanıyor. Ve birkaç saat sonra köyün etrafı bombalanmaya, toplarla vurulmaya başlandı. Hatta top mermisi bizim köyün karşısına vurdu. Baktım bir helikopter gibi, pervane gibi bir ses geliyor. Tam başımızın üstünden geçerek karşıdaki köyün tepesine saplandı ama patlamadı. Halende oradadır belki bilmiyorum.

"Top atmışlar. Sekerek köye geldi. Öyle bir korku dolu saatler yaşadık. Ondan sonra köyler evler tek tek yıkılmaya başlandı.

"Yani insanlar çıkarılma[dan]. Eşyalar, hayır eşyalar kesinlikle çıkarılmıyor. İnsanlar zaten kendini dışarıya atıyorlardı. Hayvanlar dahi dışarıya çıkarılmıyordu. Artık insanların aracılığıyla insanlar kapıları açıp hayvanları dışarıya çıkıyordu. Askerler, hiçbir şekilde kimsenin dışarı çıkmasını [beklemeden] yani direk ateşe veriyorlardı [evleri]. "Ellerinde büyük alev saçan, bir alet vardı. Şöyle uzun namlusu vardı. Boru gibi. Zaten büyüktü bir anda zaten basıyordu, böyle kapıyı tavanı, köy evleri zaten ağaçtan oluştuğu için, kibrit gibi yanıyor. Şu an amcamın eşi C. teyzem, oğluyla içerdeyken kapıyı kilitliyorlar, içeriye ateşe veriyorlar. Hani teyzem [oğlunu] kurtarmaya çalışırken onu içeriye atıyorlar. Artık bir askerin aracılığı ile içerden çıkıyor. Yani ölümüne atıyorlar içeri ve ateşe veriyorlar. Artık bir şekilde çıkıyor. Yani köyün yakılması da bu şekilde oldu. Hepimiz, bütün köylüleri...

"Bizim evi de bizim evin üstünde şehit edilen amcamın ahırı vardı. Kışın işte hayvanların yiyeceklerini topladıkları bir yer vardı. Orayı ateşe verdiler. Bizim ev de altta olduğu için, ilk etapta bizim ev yanmadı biz zaten eşyalarımızın bir bölümünü kurtarmıştık.

"Yani bizim bir tane, K. diye bir komşumuz vardı. Eşyasını kurtarıırken evi[n] bir bölümü adamın üstüne düştü. Hatta evin yarısı. Adamı zar zor ölümden kurtardılar yani. Öyle diyeyim. Bu şekilde işte köyler yakıldı. Sonra bütün köylüleri bir evin tavanına topladılar. Artık gözdağı yada korkuydu ama insanları 'sizi yakacağız' diye hep bizi tehdit ediyorlardı. Yani insanlar neredeyse kendini damdan atacak duruma gelmişti. Çünkü çoluk çocuk herkes dama toplanmış evi ateşe verecekler.

"Yani tahminen 50-60 kişi vardı. Genelde kadın ve çocuklardan oluşuyordu. Zaten erkekler genelde saklanmıştı. Hani gözaltına alınırlar, köyde olanlar zaten gözaltındaydı. Köyün erkekleri toplatılmıştı, zaten elleri böyle enselerinde toplatılmışlardı.

"Askerler, askerlerin başındaki komutanlar... Yani ismini bildiğimiz tanıdığımız kimse yoktu orada...

Amca Me.D. köylerinin yakılışını ve kardeşinin öldürülmesini anlatıyor:

"...Yani devletin yüzünden köyümüzden ayrılmak zorunda kaldık. Gece saat onda eşimin kardeşini öldürdüler. Onun ertesi sabah erkenden askerler köyü sardı. Her taraf asker doldu. Çocuklarımı köyden çıkardım. Her hafta üzerimize geliyorlardı. Baskın yapıyorlardı. Üzerimize çok geliyorlardı. Yani bu nedenle insanlar fakirdi bu nedenle göç etmek zorunda kaldılar. Bizde göç etmek zorunda kaldık. Yani köyden çıkmak zorunda kaldık...

"Eşimin kardeşinin evine geldiler, gece evleri yaktilar. İnsanları katlettiler. Askerler köyleri doldurdular. Her taraf asker olmuştu. Biz ancak kendimizi, çocukları kurtardık. Kurtarabildik. Bize yakın bir köy vardı (?) biz onlarla beraber çıktık. Tüm köylüler çıktı. İki, üç köy hepsi çıktı. Yani bir ay içinde herkes çıktı. Kimse kalmadı. Hepsi göç etti.

"...Bizim köyde sabah altıdan akşamın karanlığına kadar operasyon sürerdi. Yani köyün çevresini tamam[en] bombaladılar. Yani iki

uçak, iki helikopter ile bombaladılar. Akşam 15–20 tim ile köyü bastılar. Binlerce asker geldi yani o çevreye. Başka bölgelere de gittiler. Bizim bölgemiz Kayadaler diğer bölge Kolludere'dir. Tabi orada karakol vardı. Saat gece iki ile üç arasında benim kardeşim, Hurşit Döner ... 55 yaşındaydı. Aldılar evden götürdüler mezarlığa. Mezarlık hemen köyün altındaydı. Büyük bir çay köyün arasından geçiyordu. İşte orada taramışlar. Cenazesini taşla doldurmuşlar. Sabah saat altıda asker köyü bastı. Evimiz[in] tümünü yaktılar, yani tüm evlerimizi, ailemizin tüm evlerini? Babam 85 yaşındaydı. Biz buraya geldik ardından o yaşamını yitirdi. Babama dediler 'hani çocukların nerede?' Babam dedi, 'büyük oğlumu akşam evden gelip aldılar katlettiler.' Timler dedi; 'öyle bir şey yok'. Yani tabi Kürtçe konuşuluyordu. Babam hiç Türkçe bilmiyordu. Onlarda [timler] Kürtçe konuşuyordu. İşte öğlene kadar bekledik, öğlen oldu. Köyümüzün imamı vardı. İşte aradık cenazeyi gördük. Bizim dışımızda üç köy daha vardı. Diğer köylerden öldürülen insanlar vardı, üç kişi. Cenazemizi aldık kaldırdık. Tatvan ilçesinden üsteğmen gelmişti. İnsanların hepsini toplamışlardı. Kadın çocuk herkesi toplamışlardı. Köyün nüfusu 400-500 vardı. Yani öyle bir yağmur vardı ki, çok yağmur yağıyordu. Üsteğmen dedi ki, 'ya silah alacaksınız, ya da bir hafta içinde köyü terk edeceksiniz.' Yani köyü böyle yaktılar. (...) Köylüler dedi 'biz silah almıyoruz, yani biz koruculuğu kabul etmiyoruz.' Bize bir kâğıt verdi. Yedi gün mühlet verdi işte; 'köyü boşaltacaksınız' dediler. Tabi biz göç ettik, biz köyü boşalttık. Hayvanlarımızın hepsi öldü. İşte kalanları da çok ucuza satmak zorunda kaldık. Evimizi de yaktılar. İçinden hiç bir şey alamadık. Yataklarımızı bile alamadık. Yani ev ile beraber yaktılar. Tümünü yaktılar."

Babasının ölümünün ardından bu yaşadıkları C.D. i derinden sarsar. C.D. anlatıyor :

"Bu olaylardan sonra yani hatırladığım kadarıyla, hiçbir şeyi kurtarmadan, ancak kendimizi kurtarabilmek için işte... Sabah işte evler tek tek yakıldı. İşte evimizin yakıldığını görmedim zaten. İçeriye giremedik zaten. İçerde herşey kalmıştı. Annemlerle Van'a geldikten sonra her şeyin yakıldığını biliyorduk.. Bir şekilde eşyalar eş dost arkadaşlar tarafından [verildi], kim ne kurtarabilirdiye..."

“O ruh halimi hatırlıyorum. Hayatımda yaşayabileceğim en kötü anı olarak hafızamda kaldı. Silinecek gibi de değil zaten. Şu anda zaten ona bağlı olarak da yaşıyoruz. İşte babamın şahadeti. Köyümüzün yakılması, amcamızın şahadeti. Bunu yaşadktan sonra da göç edip farklı bir ülkede yaşamak, insanın yaşayacağı en zor anılardır...”

Köylerinin yakılışı ile birlikte canlarını kurtarmak için Van’a giden aile, burada fazla beklemeden Adana’ya yerleşir. Birkaç yıl sonra ise İstanbul’a göç ederler. C.D. göç sürecini anlatıyor:

“... İşte arabayla Van’a taşındık ondan sonra bende Van’da bir iki gün kaldım. Ondan sonra Adana’da öğretmenlik yapan B. amcam var, yanımıza geldi. Ben ve şu anda cezaevinde olan abimi yanına aldı. Dayımlarda kaldık, işte ondan sonra annemler geldi, eşyalar geldi. Bir yıl orada kaldıktan sonra...”

“... İşte Tarsus’a yerleştikten sonra beşinci sınıfı orada okudum. Orada bir yıl okuduktan, diplomayı aldıktan sonra, İstanbul’a yerleştik. Ondan sonra bir hastalık geçirdim okula devam edemedim...”

“Astım bronşit? Üç dört sene falan çektim. Yani hiçbir şey yapamıyordum. Nefes darlığından dolayı ne dışarı çıkabiliyordum [nede] çocuklarla arkadaşlarla oyun oynayabiliyordum. Yani köyde herhangi bir sağlık sorunu yokken, işte Adana’daki hava ile İstanbul’daki havadan oluşan bir şeydi. Geldik işte tekstillerde çalıştık...”

“Bu sorunu yaşadktan sonra işte İstanbul’a geldikten sonra taki 2000 yılına kadar bu sorunlarla boğuşarak geldim.

“1997 yılıydı. Bu tarihte geldik [İstanbul’a]. İstanbul’a alışmam üç dört yılımı aldı herhalde. İstanbul’a uyum sağlayamadım. Yani yabancıydık, geldik. Köyden ve çocukluğumuzu yaşadığımız yerden zorla koparılıp geldik. İşte bir yıl Tarsus’ta kal. Oraya tam alışırken. İstanbul’a gel. İstanbul’a alışmak bana çok zor geldi. Yani firar edecek duruma geldim. Yani işte ondan sonra İstanbul’a geldik gördük. Kültürle, sanatla, müzikle, dünyayla... Artık birçok şeyi gördük. Yani gerçek Kürt olmayı bildik. Mücadeleyi tanıdık.

“Okula devam edemedim. Maddi sıkıntılardan dolayı çalışmak zorundaydık. İşte babamız yok durumlarda iyi değil, göç ettik durumlar kötü. Yani çalışmak zorundaydım. Yani konfeksiyondan ha-

riç bir iş yani meslek yok. Mecbur konfeksiyonda çalıştık. Hala konfeksiyon[dayım]... Yani 2004 yılında kendi atölyemiz oldu..."

C.D. İstanbul'da müzikle ilgilenmeye başlar. Ancak kendisindeki müzik sevgisinin kaynağı, bir din adamı olan babasıdır. C.D. anlatıyor:

"...2000 yılında o zaman Mu. abim biz daha o zaman köydeyken bana bir saz almıştı. Babam her zaman çalardı yani ben hatırlıyorum. İşte sazın tellerine vururdu. Hatırlıyorum işte Babam Aram Dikran'ı ve Şivan Perwer'i gizliden dinler ağılardı. Saz çalardı. İşte Mustafa abimden öyle bir saz isteği olmuştu. Halende köyden geldiğimizde vardı yani. Kalıntısı vardı. İşte sonra İstanbul'a geldik. Ben Haluk Levent hayranı oldum.

"Yani dedim işte kültürle sanatla tanıştık. Mu. abime her zaman diyordum işte ben bir şeyler öğrenmek istiyorum. Bu anlamda hani sen daha genişsin okumuşsun. Şehirde kalmışsın. Daha geniş biliyorsun işte yardımını istedim. İşte Mezopotamya Kültür Merkezi ile tanışmak istedim. İşte İstanbul'a yeni gelmişiz. Bağcılar dışına çıkmasını bilmiyoruz. Sonra 2000 yılında saz kursuna burada Bağcılar'da bir yer var yazıldım. Yaklaşık bir iki yıl saz eğitim[i] gördüm. 2001 Yılında Mezopotamya Kültür Merkezine giderek, gitar eğitimine başladım. İşte böyle bir süreç başladı işte kendi teçhizatımız vardı. Bir yandan çalışıyordum bir yandan eğitime devam ediyordum. Derken 2004 yılına kadar böyle bir süreç geçirdik. Sonra yakalandım askere gittim.

"Amed'de [Diyarbakır] askerliğimi yaptım. Askerliğimi de iyi bir şekilde yaptım. Yani en azından, Amed'i gördüm. Amed'deki güzellikleri gördüm. Yani 94' yılından sonra ilk defa Kürdistan'a gittim. Özlediğim topraklarımı gördüm. Bana çok iyi geldi. Yani asker olarak oraya gitmek kötüydü ama, bir anlamda orada yaşadığım günler güzel geçti benim açımdan. En azından Kürdistan'da olmam benim için iyi oldu. Yani en özel görevi bile bana verdiler. Yani dış posta! Yani bütün gizli haberler, bilinçli olarak mı verildi? Bilmiyorum ama genelde Kürt askerlerine o tür görevler vermiyorlar. Hani işte telsizdir, dış nöbetlerdir. Kürt askerlerine bunlar yasaktı kesinlikle. Nöbetlerde kurşun dahi askerlere verilmiyordu. Hepimizde öyle bir şey vardı. Santrale dahi geçirmiyorlardı. Gizli olan yerlere. İş-

te askerliğimi sağ salım bitirdikten sonra İstanbul'a geldikten sonra, sanat hayatımda gelişti bu arada. Orada orduevinde askerlik yaptım. Orada gitar çalıyordum. Onlara çalıyordum.

"İşte 2005 yılında geldim o zaman Arzele Kültür Merkezi vardı. Gitar eğitimi verdim. 1- 1,5 yıl sürdü orada da. Ondan sonra bir arkadaşımınla beraber işte konserlerdir festivallerdir, gidiyoruz zaten. Sanat hayatım tabi ki her zaman eğitimime önem verdim. Her zaman profesyonelliğe yönelik adım atmaya çalıştım elimden geldiği kadarıyla. Tabi imkanlar kısıtlı olmasına rağmen de, zorluyorum her zaman. Sınırları her zaman zorluyorum. Yani ailemin durumunun çok iyi olmadığını da biliyorum. Ama buna rağmen sanata değer veriyorum. Buna inanıyorum. Şu anda hala da gitar eğitmenliği yapıyorum. Geçen sene Doğubeyazıt festivaline katıldık. Tabi o zaman çatışmaların dindiği bir yıldır 2005-2006 yılları. Doğubeyazıt festivaline gittim. Orada Kürdistan'ın çok geliştiğini insanların artık, kendini Kürt olarak ifade edebildiğini gördük. Oradan Van'a gittim. Van'da çocukluğumu geçirdiğim yaşadığım, günleri tekrar hatırladım. Yani kaç yıl aradan sonra.

"Valla nasıl bir duyguydu... gittiğim zaman tüylerim ürperiyordu. Geçtiğim yollardan geçtim. Çocukluğumun geçtiği yollarda, okula gittim. Yani hiçbir şey eskisi gibi değil. Köyümüz tanınmaz hale gelmiş zaten. Yani köy olmaktan çıkmış. Babamın mezarına gittim. Yani dağlar, taşlar, tarlalar, her şey yerli yerinde duruyor. Ama işte yaşanılacak köy yer kalmamış. Tamamen insansızlaştırılmış. Tabi çevrede korucu ve silahlı [insanlar] var. Bizim insanlar var. Yaşayanlar var."

C.D. ye son olarak geri dönmek konusundaki düşüncelerini ve ileriye dönük beklentilerinin neler olduğunu soruyoruz :

"Ben geri dönmeyi istiyorum. Tabi imkanlar sağlanırsa. İsteddiğimiz şeyi hedefleyebilirsek burada ürettiğimiz kültürü sanatı, Kürdistan'da geliştirmek, bunu yeni nesillere kazandırmak amacımızdır her zaman. İnanıyorum ki olacaktır da (...) Mücadele, başladığı günden bu güne aradan geçen 30 yılda, Kürtleri uyandırmıştır. Kürtlerin Kürt olduğunu dünyaya kanıtlamıştır. Yani bir halk olduğunu bir devlet olabileceğini bütün dünyaya kanıtlayabilmiştir. Bun-

dan sonrada artık mücadele[nin] geri değil de, daha da ileri gideceğini bütün dünya, buna Amerika da dahil artık herkes de biliyor.

“Sanat alanında, şu an çalışmalarımız ben bir albüm hazırlığı için-deyim. Kürt halkının sanatına yarar şeyler yapacağıma inanıyorum ve yapmaya da çalışacağım. Yani Kürdistan’ a inşallah bu şekilde döneceğiz.”

